

Ὡς ὁ Βλεμμίδης δίδων διπλὴν σημασίαν εἰς τὸ ἐσι (α), φαίνεται ὅτι ὀρθῶς τῷ βλέμματι κατεῖδε τὸ πρᾶγμα, καὶ ὅτι ὁ ἡμέτερος Εὐγένιος ἄνευ λόγου ἀπεγύμνωσεν αὐτὸ τῆς χρονικῆς αὐτοῦ σημασίας (β). Εἶναι, ναὶ, ἀληθές ὅτι τὸ ὑπαρκτικὸν ῥῆμα εἰς τινος ἀποφάνσεις φαίνεται ὅτι δὲν σημαίνει χρόνον, πλὴν τοῦτο εἶναι κατὰ δόκησιν, καὶ ὄχι πραγματικόν. Οὕτως εἰς τὸ, ὁ βότρυς ἐστὶν ὀπώρα, καὶ εἰς τὸ, ὁ ἄνθρωπος ἐστὶ ζῶον λογικόν, τὸ ἐσι δὲν φαίνεται μὲν ὅτι σημαίνει χρόνον, ὡς μὴ ὑπάρξαντος χρόνου κατ' ὄν, ὁ βότρυς δὲν ἦν ὀπώρα, ἢ ὁ ἄνθρωπος, ζῶον λογικόν, πλὴν τοῦτο δὲν θέλει νὰ εἰπῇ ὅτι ἐνταῦθα τὸ ἐσι δὲν συνέχει σημασίαν χρόνου, ἀλλ' ὅτι ἡ ἰδέα βότρυς οὕσα ὅλον, καὶ μέρος τῆς ὀπώρας, ὡσαύτως καὶ ὁ ἄνθρωπος τοῦ ζώου, ἀναγκαίως πρέπει νὰ συνυπάρχωσιν αἰωνίως. Ὡς ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ κατηγορουμένου πρὸς τὸ ὑποκείμενον δοκεῖ τὸ ἐνταῦθα ὑπαρκτικὸν ἐξερημένον χρόνου. Πλὴν ἐγὼ λέγω ἄριστα ὅτι ὁ Ἰούδας ἦν ἀπόστολος τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐδαμῶς ὅτι ἐστὶν ὡσαύτως καὶ ὅτι εἶμι ἀνὴρ τέλειος, ἤμην δὲ βρέφος καὶ ἔμβρυον, καὶ ψεύδομαι, ἂν εἴπω τὸ ἐναντίον. Ὡς τὸ ὑπαρκτικὸν καὶ συνδέει καὶ σημαίνει καὶ χρόνον. Καὶ ὄχι μόνον ἐκ τοῦ ὑπαρκτικοῦ ῥήματος μόνου φαίνεται ἐνίοτε ὅτι ἐλλείπει ὁ

(α) Τὸ ἐσι διπλὴν ἔχει τὴν σημασίαν ὡς ῥῆμα: τὴν ὑπαρκτικὴν καὶ χρονικὴν..... Ὅταν δὲ προσθέμενον τοῖς ἐνέμασιν ὁμοῦ μετ' αὐτῶν ἐξετάζηται, μόνον ἔχει τὴν χρονικὴν, ὡς ὅταν λέγομεν Σωκράτης ἐστὶ σοφός. Ἐπιτ. λογ. κεφ. κς'.

(β) Λογ. τ. τιε'.

χρόνος, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν ῥημάτων. Καθότι ἐγὼ ἀδυνατῶ νὰ εἰπῶ ἢ Σελήνη ἐκινεῖτο, ἢ ὅτε ὁ φθόνος ἔτηκε τὸν φθονερόν. διότι βέβαια δέν ὑπῆρξε χρόνος, ὡς νὰ μὴν κινῆται ἡ Σελήνη, ἀφ' οὗ ἔγεινε, ἢ ὁ φθόνος νὰ μὴ τήκη τὸν φθονερόν. Καὶ ἔτι πλέον, ἐγὼ λέγω ὅτι τὸ ὑπαρκτικὸν ῥῆμα, ἐν ᾧ συνδέει δύο ιδέας, ἔχει μόνον σημαίνει χρόνον, ἀλλὰ καὶ τρόπον ἢ ἔγκλισιν. Καθότι ἐγὼ λέγω ἄρισα, ἂν ἐκεῖνος ἦναι ἴνθρωπος, πρέπει νὰ ζῆ ὡς λογικός.

Ἄν ὁ μὴ καὶ ἐλλείπη τὸ κατηγορούμενον ἐκ μιᾶς προτάσεως, τότε τὸ ὑπαρκτικὸν σημαίνει καὶ χρόνον καὶ ὑπαρξιν, ὡς τὸ, ἔσι κενόν, ἔσι θεός, εἶπεν ἄφρων, οὐκ ἔσι θεός.

123. Σημειωτέον ὅμως, ὅτι εἰς πᾶσαν ἀπόφασιν, ὁ μὲν εἰς ὅρος κεῖται ἐνάρθρως, ὁ δ' ἕτερος ἀνάρθρως, καὶ ὅτι ὁ μὲν ἐνάρθρος εἶναι ὑποκείμενον, ὁ δὲ ἀνάρθρος κατηγορούμενον; ἢ ἂν θέλῃς, ἢ μὲν ἰδέα ὅλον εἶναι ἐνάρθρος, ἢ δ' ἀνάρθρος τὸ μέρος. Οὕτως ἐγὼ λέγω κάλλισα ὁ ἄνθρωπος εἶναι λογικός, καὶ ὁ κύκλος σρογγύλον, καὶ οὐδαμῶς τὸ ὄν λογικὸν εἶναι ἄνθρωπος, ἢ τὸ ὄν σρογγύλον εἶναι καὶ κύκλος, ἀλλέως τοῦτο ἠθέλην εἶναι ὡς ἂν ἐγὼ νὰ ἔκαμα τὸ μέρος ὅλον καὶ τὸ ὅλον μέρος. Καθότι ἐπειδὴ ἀπόφασιν κυρίως δέν εἶναι ἄλλο τι, εἰμὴ ἀνάλυσις ιδέας (οὔσης δηλονότι ὑποκειμένου), καὶ ἢ εἰς ἅπαντα αὐτῆς τὰ μέρη, ἢ εἰς τινα μόνον. καὶ ἐπειδὴ τὰ ταύτης μέρη εἶναι πλατύτερα αὐτῆς (111), ἀδυνατῶ νὰ εἰπῶ ὅτι τὸ πλατύτερον εἶναι ἰσοπλατὲς μὲ τὸ στενότερον. Ἄν ὁ μὴ εἰς μίαν πρότασιν ἀμφότεραι αἱ ιδέαι ἦναι ἰσο-

πλάτεις, ὡς ἐπακολουθεῖ εἰς ἅπαντας τοὺς ὀρίσμοὺς τότε εἶναι ἀδιάφορον εἰς ἐμὲ, ὅπου θέλω, να θέσω τὸ ἄρθρον. Οὕτως ὡς λέγω, ὁ ἄνθρωπος ἐστὶ ζῶον λογικὸν νοῦ καὶ ἐπισήμης δεκτικὸν, οὕτω λέγω ἄρισα καὶ τὸ ὄν ζῶον λογικὸν νοῦ καὶ ἐπισήμης δεκτικὸν εἶναι ἄνθρωπος.

Ἡ τοποθεσία ὁμῶς τῶν λέξεων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν διάλεκτον εἶναι ἀδιάφορος. Καθότι ἐγὼ λέγω καλῶς ὁ κύκλος ἐστὶ στρογγύλος, καὶ στρογγύλος ἐστὶν ὁ κύκλος, καὶ ἐστὶ στρογγύλος ὁ κύκλος.

124. Συνδέοντες λοιπὸν διὰ τοῦ συνδέσμου εἰ μὴ δύο ιδέας, ἡμεῖς ἐκτελοῦμεν οὐδὲν ἄλλο, εἰμὴ συμφωνίαν ἢ διαφωνίαν δύο ιδεῶν: ὅ ἐστιν ὅτι ἢ μία ιδέα ἦναι ἢ μὴ, μέρος τῆς ἄλλης. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἢτε συμφωνία καὶ ἢ διαφωνία, καθὸ ἔργον νοῦς, εἶναι οὐδὲν ἄλλο, ἢ ἰδέαι (46), τούτου ἕνεκεν δίδονται ιδέαι, αἵ τινες εἶναι ἀναφορὰ δύο ιδεῶν (119). Ὡς πᾶσα ἀπόφανσις (88) εἶναι οὐδὲν ἄλλο, ἢ ἀπλῆ ιδέα συμφωνίας ἢ διαφωνίας δύο ιδεῶν. Ὅθεν καὶ ἐξ ἐναντίας αἱ ιδέαι ταυτότης, ἑτερότης, ὁμοιότης, φιλία, κτξ., ἰσοδυναμοῦσι μὲ μίαν ἀπόφανσιν.

125. Τινὰ δ' ὁμῶς τῶν ἀναφορικῶν ὀνομάτων σημαίνουσιν ὄχι μόνον ἀπόφανσιν τινὰ, ἀλλ' ἐν ταυτῷ καὶ θάτερον τὸν ὄρον τῆς προτάσεως (119). Τοιαῦτα δ' εἶναι τὸ, αἰτία, ἀποτέλεσμα, πατήρ, υἱός, σύζυγος, φίλος, ἐχθρός, διδάσκαλος, μαθητής, μείζων, ἐλάσσων, κτξ. Καθότι ἂν εἶπω εἷς ἄνθρωπος, ἐγὼ δὲν ἐννοῶ ἄλλο τι, εἰμὴ τι ζῶον ἔχον τὴν δύναμιν τοῦ διανοεῖσθαι. καὶ ἂν εἶπω ἄνθρωπος λευκός, ἐγὼ δὲν ἐννοῶ ἄλλο τι, εἰμὴ ιδιό-

τητά τινά, ἢν περ οὗτος ὁ ἄνθρωπος ἔχει; ὡς ἐγὰρ διε-
 γείρη εἰς ἐμέ τὸ αἶσθημα λευκότητα. λέγων ὁμῶς πατέρα,
 ἐγὼ ἐννοῶ α'. ἄνθρωπόν τινά. β'. ὅτι ἐγέννησέ τι. γ'.
 ὅτι τὸ γεννηθὲν εἶναι ἄνθρωπος (ἐνθα δηλονότι ὁ μὲν πα-
 τὴρ λέγεται αἰτία τοῦ υἱοῦ, ὁ δὲ υἱὸς ἀποτελέσμα ἢ
 αἰτιατόν).

126. Ἐξετάζων δέ τις τὰ ἐπὶ γῆς σώματα, οὗτος
 ἤθελεν ἰδοῖ, ὅτι τινὰ μὲν ἐξ αὐτῶν λαμβάνουσιν ἀρχὴν
 ὑπάρξεως, τινὰ δ' ἀλλοίωσίν τινά. Ἄλλ' - ἢ ἀρχὴ τῆς
 ὑπάρξεως ἐνὸς ἀτόμου, τί ἄλλο εἶναι ὡς πρὸς ἡμᾶς, ἢ
 νέα ἰδέα, ἰδέα ὅμως σύνθετος; Καὶ - ἀλλοιώσεις ἐνὸς ἀτό-
 μου, τί ἄλλο εἶναι ὡς πρὸς ἡμᾶς, εἰμὴ νέα τις ἰδέα,
 ἰδέα ὅμως ἀπλῆ τῆς ποιότητος; Ὡς ἡμεῖς ἔχομεν ἰδέας,
 αἵ τινες λαμβάνουσιν ἀρχὴν τῆς ἑαυτῶν ὑπάρξεως ἔμπρο-
 σθεν τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν. Καὶ αὗται εἶναι ἐκεῖνα,
 ἅπερ ὀνομάζομεν αἰτιατὰ ἢ ἀποτελέσματα.

127. Πλὴν εἶναι οἴκοθεν σαφές, ὅτι ἢ ἀρχὴ τῆς
 ὑπάρξεως μιᾶς οὐσίας ἢ ποιότητος κείται ὄχι ἐν ἑαυτῇ,
 ἀλλ' ἐξωθεν αὐτῆς. Καθότι ἂν τινος ἢ ὑπαρξίς ἐκρέματο
 ἐξ ἑαυτοῦ, δὲν ἦν λόγος τοῦ νὰ ἀναβάλη τὸν χρόνον τῆς
 ἰδίας ὑπάρξεως, προκρίνων τὴν ἑαυτοῦ ἀνυπαρξίαν. Εἶτα
 καὶ τούτου δοθέντος, μένει ἄπορον τὸ, τίνος ἔνεκεν νὰ λαμ-
 βάνῃ ὑπαρξίν τότε τοῦτο τὸ νέου ὄν, ὅταν δοθῇ περι-
 ραφίς τις, καὶ ταύτης ἀπούσης, νὰ συναπῇ καὶ ἢ ἐκείνου
 ὑπαρξίς! Πᾶν λοιπὸν ἐκεῖνο, ἐξ οὗ τὸ αἰτιατόν λαμβά-
 νει ὑπαρξίν, ὀνομάζεται αἴτιον. Οὕτως ὁ πατὴρ εἶναι αἴ-
 τιος τοῦ υἱοῦ, καὶ τὸ πῦρ τῆς ῥευστότητος τοῦ τε κηροῦ
 καὶ τῆς χιόνος, ὡς φθάσαντες εἶπομεν (44).

Διαιροῦνται ὁμῶς τὰ αἷτια εἰς προσεχῆ καὶ πόρρω, καὶ ποιητικά, καὶ τελικά. Καὶ ὀνομάζονται προσεχῆ, ἐξ ὧν τὰ αἰτιατὰ παράγονται ἀμέσως, πόρρω δὲ, ὅσα ἐμμέσως. Οὕτως ὁ ἐμπρησμός μιᾶς πόλεως ἔχει διὰ μὲν προσεχὲς αἷτιον τὸ πῦρ, διὰ δὲ πόρρω, τὸν ἐμβαλόντα τὸ πῦρ. ὡσαύτως δ' ἐπειδὴ ἡ ἀθλιότης μιᾶς πόλεως γυνάται ἐκ τῆς κακῆς διοικήσεως, καὶ ἡ κακὴ διοίκησις ἐκ τῆς ἀμαθείας ἢ διαφθορᾶς τῶν ἡθῶν, τούτου ἕνεκεν ἡ μὲν ἀμάθεια εἶναι τὸ πόρρω αἷτιον τῆς ἀθλιότητος τῶν κατοίκων, ἡ δὲ κακὴ διοίκησις, τὸ προσεχὲς ἢ ἐγγύς. Ἄν ὁμῶς καὶ τὸ αἷτιον εἴναι λογικόν, τότε λαμβάνει ὄνομα τελικόν. Οὕτως τὸ, ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν κόσμον πρὸς δόξαν αὐτοῦ. καὶ τὸ, ἐγὼ σπουδάζω διὰ νὰ ἐπιδώσω, κτξ., εἶναι αἷτια τελικά.

128. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ πᾶν αἷτιον ὀνομάζεται ὄχι δι' ἄλλο αἷτιον, εἰμὴ διότι ἔχει δύναμιν τοῦ νὰ ἐκτελῆ ἀποτέλεσμα. καὶ ἐπειδὴ τὸ πρὸς ᾧ ἐνεργεῖ, εἴτε κεῖται, εἴτε μὴ, εἰς τὴν σφαιρᾶν τῆς ἑαυτοῦ ἐνεργείας, τὸ αἷτιον δὲν ἀπολλύει τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν, τούτου ἕνεκεν εἰς πᾶν αἷτιον θεωροῦνται δύο τινα: δύναμις καὶ ἐνέργεια. καὶ ὀνομάζεται τὸ αἷτιον δύναμις, καθ' ὃν χρόνον δὲν ἐνεργεῖ, καὶ ἐνέργεια, καθ' ὃν ἐκτελεῖται. Οὕτως ὁ μὲν ὑπὸ τοῦ πυρὸς ῥευσισμός τοῦ κηροῦ ὀνομάζεται ἐνέργεια τοῦ πυρὸς, δύναμις δὲ, ἂν τὸ πῦρ ἰσᾶται πόρρω τοῦ κηροῦ.

Πλὴν ἐπειδὴ καὶ ὡσπερ τὸ πῦρ ἔχει δύναμιν τοῦ ῥευσίζειν τὸν κηρόν, οὕτω καὶ ὁ κηρὸς ἔχει δύναμιν τοῦ

ῥευσίζεσθαι, τούτου ἕνεκεν αἱ δυνάμεις ἐδιαιρέθησαν εἰς ἐνεργητικὰς καὶ παθητικὰς (44).

129. Ἄν ὅμως καὶ πᾶν αἴτιον παράγῃ αἰτιατὰ, πλην παράγει αὐτὰ ὄχι ἐπίσης, καὶ τούτου ἕνεκεν καὶ διαφορετικὰ ὀνόματα ἐγεννήθησαν ἐκ τούτου.

α'. Ἄν λοιπὸν τὸ αἰτιατὸν παρήχθῃ ἄνευ προὔπαρχούσης ὑλῆς, ἢ μὲν ἐργασία ὀνομάζεται δημιουργία, ὁ δ' αἴτιος δημιουργός, καὶ δημιούργημα τὸ αἰτιατὸν.

β'. Ἄν τὸ αἰτιατὸν σύγκηται ἐκ μερῶν, ἅπερ προὔπαρχον μὲν πρότερον, πλην ὄχι τῆς αὐτῆς φύσεως, οἷας μετὰ ταῦτα, καὶ παρήχθῃ διὰ νόμων τῆς φύσεως ἀγνώστων, δηλονότι ὡς πρὸς ἡμᾶς, ἢ μὲν τούτου παράγωγῃ ὀνομάζεται γέννησις, τὸ δ' αἴτιον γεννήτωρ, καὶ γέννημα, ἢ ἔκφυσις τὸ αἰτιατὸν, ὡς ὁ Πυθαγόρας, οὗτος ὁ ἵππος, τούτο τὸ ῥόδου κτξ.

γ'. Ἄν ὅμως ἡ γένεσις τοῦ αἰτιατοῦ ἦναι ἐπαισθητῆς ὡταύτως καὶ τὸ αἴτιον, καὶ ἂν τὸ αἰτιατὸν λαμβάνῃ ὄχι ἄλλην μεταβολὴν, εἴμῃ κατὰ τὸ σχῆμα, ἢ ἂν θέλῃς ἐξωτερικῶς, τότε τὸ μὲν αἴτιον ὀνομάζεται τεχνίτης, τὸ δ' αἰτιατὸν τεχνητόν.

δ'. Τέλος πάντων, ἂν ἐν σῶμα διαμενῇ οὐσιωδῶς, ὅπερ καὶ πρότερον, καὶ ἀλλάττηται μόνου κατὰ τὴν ποιότητά, ὡς λέγω νᾶ ἐνεργῇ διαφόρως εἰς τὰ ἐμὰ αἰσθητήρια, ἢ πρότερον, τότε ἢ μὲν ἐργασία ὀνομάζεται ἀλλοίωσις, τὸ δ' αἰτιατὸν ἀπλῶς ἀποτέλεσμα, καὶ τοιοῦτον εἶναι ἢ ῥευσότησις τοῦ κηροῦ, ἢ σερρότης αὐτοῦ, ἢ χροῶ, κτξ. Ἄν ὅμως καὶ ἐγὼ θεωρῶ τὸ ἀποτέλεσμα ὄχι ὡς ἐκ τοῦ ἐνεργοῦντος, ἀλλ' ὡς ἐκ τοῦ πάσχοντος, τότε λέγε-

ταί πάθος, ὅπερ εἶναι κατάσασις σώματος, ἐφ' ὃ ἄλλο σῶμα ἐνεργεῖ, ἐξ οὗ δηλονότι γεννᾶται ἡ ἰδέα ἐνεργητικὸν καὶ παθητικόν.

130. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ αἱ ἀναφορικαὶ ἰδέαι ἰσχυροῦσι μετὰ τὰς ἀποφάνσεις, εἴτε προτάσεις... καὶ ἐπειδὴ εἰς μίαν πρότασιν δοθέντος τοῦ ὑποκειμένου, ἀναγκαίως δίδεται καὶ τὸ κατηγορούμενον, ἔπεται ἀναγκαίως δοθέντος τοῦ αἰτίου ἢ αἰτιατοῦ, να δίδῶται ἐπίσης καὶ τὸ ἕτερον. Καθότι τὸ να δοθῆ μόνου ἑτέρου τούτων τῶν ἰδεῶν, τοῦτο θέλει εἶναι ἀπόφασις δι' ἑνὸς μόνου ὅρου, ὅπερ εἶναι ἀσύστατον.

131. Ἄλλ' ὡς φαίνεται ἢ ἡμετέρᾳ διάνοια (93), καὶ ἐπομένως καὶ ἡ ὁμιλία ἡμῶν δὲν εἶναι μία μὲν ἀπόφασις, ἀλλὰ πολλαί. Ὡς καὶ ἡμεῖς δεῦρο μεθ' ἀφεύκτως καὶ ἄλλων συνδέσμων, δι' ὧν περὶ δηλ. συνδέονται αἱ ἀποφάνσεις, οὗτοι εἶναι τριῶν εἰδῶν: συμπερασματικοί, ἐναντιωματικοί, καὶ αἰτιολογικοί.

Καθότι ἂν πᾶσα ἀπόφασις προφερομένη ἐκ τινος ἦν ὑπὸ πάντων ὁμολογουμένη, ἡμεῖς δὲν ἠθέλαμεν ἔχειν χρεῖαν διανοίας, συλλογισμῶν, καὶ ἀποδείξεων (100). Καὶ ἐπειδὴ πᾶς συλλογισμὸς σύγκειται ἐκ τριῶν προτάσεων: δύο λέγω δεδομένων καὶ τρίτης τοῦ συμπεράσματος, τούτου ἕνεκ ἐν εἰς μίαν ὁμιλίαν δυοῖν θάτερον: ἢ προεκτιθενταὶ αἱ δύο δεδομένα τῶν προτάσεων, καὶ τότε συνδέουσιν αἱ συμπερασματικοί, ἢ προεκτίθεται τὸ συμπέρασμα, καὶ τότε συνδέουσιν οἱ αἰτιολογικοί. Ἄν ὁμως καὶ τὸ συμπέρασμα δὲν περιέχεται εἰς τὰς δύο προτάσεις: ὅ ἐστιν ἂν ὁ συλλογισμὸς ἦν αἰτιατικὸς, τότε συνδέουσι

τὴν διάνοιαν οἱ ἐναντιωματικοί. Πλὴν ἄς σαφηνισθῇ τὸ πρᾶγμα ἐπὶ παραδειγμάτων.

» Ποιήσωμεν, εἶπεν ὁ Θεός, ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν· ἄλλον Θεὸν δηλονότι, ὥστε νὰ ἐννοῇ τὰ Θεῖα δημιουργήματα· καὶ τούτου ἕνεκεν ἡμεῖς ὁρώμεν τὸσαύτην ἔφεσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον τῆς μαθήσεως καὶ τελειοποιήσεως αὐτοῦ. Ὡς ἄριστα καὶ ὁ Ἀριστοτέλης εἶπε τὸ, πάντες ἄνθρωποι φύσει τοῦ εἰδέναι ὀρέγονται (1). « Ἴδου πῶς τοῦτο τὸ νόημα ἠθελεν ἐκφρασθῆ συντομωτέρως.

Ὁ Θεὸς ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα αὐτοῦ· τούτῳ λογικόν·

ἄλλ' εἶναι ἴδιον τοῦ λογικοῦ τὸ νὰ ἐνεργῇ καὶ νὰ μαθήσῃ.

Ὡς ἐκ φύσεως ὁ ἄνθρωπος ἐπιθυμεῖ τὴν μάθησιν, ἔπερ καὶ Ἀριστοτέλης φάσας εἶπεν· ἰδού καὶ εἰς μὲν συλλογισμοῦ.

Πᾶν λογικόν καὶ ἐνεργητικόν·

ἄλλὰ μὴν ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη ὑπὸ Θεοῦ λογικὸς·

ἄρα πρέπει νὰ ἐνεργῇ καὶ νὰ ἐφήται τῆς μαθήσεως.

Τὸ ὥς λοιπὸν ἐμφανίζει ὅτι ἡ μετ' αὐτοῦ πρότασις συνέχεται εἰς τὰς ἀνωτέρω, ὡς καὶ τὸ ἄρα δηλονότι καὶ οἱ λοιποὶ συμπερασματικοί.

132. Τὸ ἐκ διαμέτρου ὅμως ἐναντίον θέλουσιν οἱ αἰτιολογικοί. Οὗτοι λέγω μηνύουσιν εἰς ἡμᾶς ὅτι προεξετέθη τὸ συμπέρασμα, εἴτε τὸ περιεχόμενον, καὶ μετ' αὐτοῦς ἔπονται αἱ δεδομέναι τῶν προτάσεων, ὡς ὁράται ἐνταῦθα.

» Καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη τοιοῦτος, ὥς λέγω.

» νὰ μὴν διαμένη, εἰς ἣν περ γεννᾶται κτηνώδη ζωήν,
 » ἀλλὰ νὰ μεταφέρῃ ἑαυτὸν ἐκ τῆς ἀγνοίας εἰς τὴν γνη-
 » σιν τῶν θεῶν δημιουργημάτων, μάρτυς ἀναντίρρητος,
 » ἣν περ ἡδονὴν ἕκαστος ἡμῶν δοκιμάζει εἰς τὴν ἀνακά-
 » λυψιν μιᾶς ἀληθείας. Καθότι ἐπειδὴ καὶ ἅπαντες ὁμο-
 » λογοῦσι τὰς ἡδονὰς καὶ τοὺς πόνους ὅτι εἶναι προῖξ τοῦ
 » ἀνθρώπου ἐξ οὐθενὸς ἄλλου, εἰμὴ ἐκ τοῦ ἰδίου δημιουρ-
 » γοῦ, δῆλον ὅτι ἡ μάθησις εἶναι ἐκ φύσεως (1). « Ἴδού
 καὶ πῶς τοῦτο ἤθελε λάβοι μορφὴν συλλογισμοῦ.

Ἄπασαι αἱ ἡδοναὶ καὶ πόνοι εἶναι ἐκ φύσεως,

Ἄλλὰ πᾶς ἄνθρωπος αἰσθάνεται ἡδονῆς ἐν τῷ μαν-
 θάνειν (ὡς ἕκαστος τοῦτο σύνειδε), ἄρα ἡ μάθησις εἶναι
 ἐκ φύσεως.

Καὶ ἐπειδὴ τὸ συμπέρασμα προεξετέθη, τούτου ἕνε-
 κὲν ἔγεινε χρεῖα νὰ τεθῆ, εἴτε νὰ συνδέσῃ τὸ πρᾶγμα ὁ
 καθότι σύνδεσμος.

133. Οἱ δὲ ἐναντιωματικοὶ σύνδεσμοι ἐκτελαῦσι
 τὸ ἐκ διαμέτρου ἐναντίον τῶν τε συμπερασματικῶν καὶ
 τῶν αἰτιολογικῶν: ὅ ἐστιν ἐμφανίζουσιν ὅτι τὸ ἐπιφερόμε-
 μενον νόημα οὔτε περιέχεται εἰς τὸ ἀνωτέρω, οὔτε περιέ-
 χει αὐτό. Ὡς οἶον λόγον ἔχει τὸ ἀποφατικὸν ἐπίρρημα,
 εἴτε τὸ οὐ, εἰς μίαν ἀπόφασιν (100), τὸν αὐτὸν καὶ οἱ
 ἐναντιωματικοὶ εἰς ἓνα συλλογισμὸν. Καὶ ἰδού πῶς.

» Ὡς ἐκ τῆς οὐσίας λοιπὸν τῆς μεταφυσικῆς, ἤθε-
 » λεν εἰποῖτις, πρέπει νὰ προηγηθῆ ἡ ταύτης διδασκαλία
 » τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν.. διότι δηλονότι πᾶς τις πρέπει
 » νὰ ἄρχηται ἐκ τῆς ἰδίας γνώσεως, καὶ οὕτω νὰ μετα-
 » βαίνη εἰς τὴν τῶν ξένων καὶ ἔξωθεν αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐπει-

πρὸς καὶ οὔτε ἡ αἰσθησις εἶναι ἀπλῶς αἰσθησις, ἀλλὰ τῶν
 πρὸς ἐξωθεν πραγμάτων, οὔτε ἡ νόησις ἀπλῶς νόησις, ἀλλὰ
 τῶν νοητῶν: τουτέστι τῶν ἐξωθεν, ἴσως ἠθέλει εἶναι ἀ-
 διάφορος ἢ τάξις αὐτῆς. Οἱ παλαιοὶ ὁμῶς ἐτάττον αὐ-
 τήν μετὰ τὰ φυσικά (1). « Ἴδου καὶ πῶς τοῦτο ἠθέλει
 λάβοι μορφήν συλλογισμοῦ.

Ἐκάστος πρέπει νὰ ἀρχηται τῆς μαθήσεως ἐξ ἑαυ-
 τοῦ (τουτέστιν ἐκ τῶν ἐγγύς), ἀλλ' ἢ μεταφυσικὴ εἶναι
 διδασκαλία ἑαυτοῦ, ἄρα αὕτη πρέπει νὰ προηγηθῆται τῶν
 λοιπῶν ἐπισημῶν (τουτέστι τῶν πόρρῳ), οὐ πρόεταττον
 ὁμῶς αὐτήν οἱ παλαιοί. Ὡς τὸ ὁμῶς ἐμφανίζει ὅτι τὸ
 συμπέρασμα δὲν συνέχεται κατὰ τοὺς παλαιούς εἰς τὰς
 δύο δεδομένας προτάσεις, καὶ διὰ τοῦτο ἰσοδυναμεῖ μετὰ
 τοὺς ἀποφατικούς συλλογισμούς. Καθότι εἶναι τὸ αὐτὸ ἢ
 νὰ εἴπη τις τὸ,

Πᾶν σῶμα προσιθέμενον εἰς ἄλλο αὐξάνει τὸ βῆρος
 αὐτοῦ, ἀλλὰ μὴν τὸ πῦρ προσιθέμενον ἐπὶ τῶν σωμάτων
 δὲν προσίθησι βῆρος (ὡς αἱ πείραι θέλουσι),

ἄρα τὸ πῦρ δὲν εἶναι σῶμα,

ἢ νὰ εἴπη τὸ πῦρ δὲν εἶναι σῶμα, διότι εἶναι ἀβαρές.

134. Συνάγεται λοιπὸν ἐκ τῶν εἰρημέων ὅτι ἡ
 διάνοια δὲν εἶναι ἀλλότι, ἢ ἀνάλυσις τῶν ιδεῶν, ὡς καὶ
 ἡ ἀπόφανσις δηλονότι (27).

Καθότι ἂν τὸ κατηγορούμενον μιᾶς προτάσεως ἦναι
 μέρος τοῦ ὑποκειμένου (αὐτόθι): ἢ μὲ ἄλλους λόγους ἂν
 ἡ ἰδέα τοῦ κατηγορουμένου συνέχεται ἐν τῇ ἰδέᾳ τοῦ ὑπο-
 κειμένου: καὶ ἂν τὸ συμπέρασμα ἰσυνέχεται εἰς τὰς δύο
 δεδομένας προτάσεις (101), ἀκόλουθον εἶναι ἡ διάνοια.

νά μὴν ἦναι ἄλλοτι, ἢ ἀπόφανσις. Ἄλλ' ἢ ἀπόφανσις εἶναι ἀνάλυσις ἰδεῶν (αὐτόθι). Ὡς καὶ ἡ διάνοια ἢ ὁ συλλογισμὸς εἶναι ὡσαύτως ἀνάλυσις ἰδεῶν, ἐκτελουμένη διὰ τῶν συνδέσμων. Καὶ εὐγεῦθεν ἤθελε τις συναῖξαι βέβαια ὅτι οἱ σύνδεσμοι εἶναι σημεῖα τοῦ ὅτι αἱ ἀκόλουθοι ιδέαι εἶναι, ἢ οὐ, μέρη τῶν προεκτεθειμένων. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἡμετέρα ὀμιλία εἶναι ἔκθεσις τῆς ἡμετέρας διανοίας, ἐπόμενον εἶναι ἢ ἡμετέρα ὀμιλία νά μὴν ἦναι ἄλλοτι, εἰμὴ ἀνάλυσις τῶν ἡμετέρων ἰδεῶν, ἐκπληρωμένη διὰ τῶν συνδέσμων.

Εἴτε ὅμως ιδέας θεωρεῖ τις, εἴτε αἰσθήματα, οὗτος βέβαια θεωρεῖ οὐδὲν ἄλλο, εἰμὴ διαθέσεις τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς (44). Καὶ ἐπειδὴ πρὸς ὑπαρξιν τῶν μὲν αἰσθημάτων εἶναι ἀνάγκη παρουσίας αἰσθητῶν, τῶν δὲ ἰδεῶν, νοητῶν, ὀρθῶς ἤθελε συναῖξοι τις ὅτι αἴσθημα καὶ ιδέα εἶναι λέξεις ἀναφορικαὶ (119). Καὶ ἐπειδὴ ἡμεῖς μέχρι τοῦδε ἐξετάσαμεν τὸ πρᾶγμα ὡς ἐκ τῆς ψυχῆς, καιρὸς εἶναι νά τὸ ἐξετάσωμεν καὶ ὡς ἐκ τῶν σωμάτων, ὅπερ καὶ ποιότητες ὠνομάσθη (48).

Κ Ε Φ. ΣΤ΄.

Περὶ Ποιοτήτων.

135. **Ε**γὼ οὔτε ἐν αἴσθημα, οὔτε μίαν ιδέα ἔχω, ἀλλὰ πόλλας: ὅ εἰς μεθερμηνεύμενον ἐγὼ ἔχω πληθύν, ἢ ἀριθμόν. Πάν λοιπὸν ἐκεῖνο, ὅπερ πληθύνει

εἰς ἐμὲ τὰ ὄντα, καὶ διὰ τοῦτο ἐκτελεῖ καὶ τὸν ἀριθμὸν, ὀνομάζω ποιότητα. Ὡς οὔτε τὸ αἰσθάνεσθαι, οὔτε τὸ νοεῖν εἶναι ποιότης, ἀλλὰ τὸ οὔτω πως αἰσθάνεσθαι καὶ οὔτω πως ἐννοεῖν. Καθότι ἂν ἐγὼ διὰ τοῦ αἰσθητηρίου τῆς ὀράσεως ἔβλεπον ἅπαντα τὰ σώματα ἀπαράλλακτα: τουτέστιν ἢ ἅπαντα λευκὰ, ἢ ἅπαντα μέλανα, ἢ ἅπαντα ἐρυθρὰ, ἢ ἅπαντα πράσινα, ἢ ἅπαντα ἰώδη κτξ, ἐγὼ ἤθελον βλέπειν ὅχι πολλὰ, ἀλλ' ἐν μόνον. Ὡς ἡ λευκότης, ἡ μελανία, ἡ ἐρυθρότης, τὸ πράσινον, τὸ ἰώδες χρῶμα, κτξ, εἶναι ποιότητες. Καὶ ἂν ἐγὼ διὰ τοῦ αἰσθητηρίου τῆς ἀκοῆς ἤκουον ἀπασῶν τῶν φωνῶν καὶ ἤχων ἀπαραλλάκτως καὶ ἄνευ τινος διαφορᾶς, καὶ οὔτε διέκρινον ὀξύτητα ἢ βαρύτητα αὐτῶν, τότε ἅπαντες οἱ νῦν διάφοροι καὶ διαφορετικοὶ ἤχοι ἤθελον εἶναι εἰς μόνος, καὶ ἐπομένως καὶ ἅπαντα τὰ ἠχητικὰ σώματα ἓν. Ὡς ἡ μελωδία, ὁ θρήνος, τὸ εὔηχον, τὸ ὄξύ, τὸ βαρὺ, κτξ, εἶναι ποιότητες. Καὶ ἂν ἐγὼ διὰ τοῦ αἰσθητηρίου τῆς ὀσφρήσεως ὠσφραϊνόμεν ἀπασῶν τῶν εὐωδιῶν καὶ δυσωδιῶν ἀπαραλλάκτως, καὶ ἄνευ τινος διαφορᾶς, τότε ἅπαντα τὰ δυσίωδη καὶ εὐώδη σώματα δι' ἐμὲ ἤθελον εἶναι ἓν μόνον. Ὡς ἡ εὐωδία τοῦ μύσχου, τοῦ θυμιάματος, τοῦ ῥόδου, κτξ, ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ δυσωδία τῆς κόπρου, τοῦ θείου, κτξ, εἶναι ποιότητες.

Καὶ ἂν ἐγὼ διὰ τοῦ αἰσθητηρίου τῆς γεύσεως εὕρισκον οὐδεμίαν διαφορὰν εἰς τοὺς χυμοὺς τῶν γευσῶν, τότε ἅπαντα τὰ γευσὰ δι' ἐμὲ ἤθελον εἶναι ἓν. Ὡς ἡ γλυκύτης, ἡ πικρία, ἡ δριμύτης, κτξ, εἶναι ποιότητες. Καὶ ἂν ἐγὼ διὰ τοῦ αἰσθητηρίου τῆς ἀφῆς ἠπῆντων οὐδεμίαν

διαφορὰν εἰς τὰ ἀπτά, τότε ἅπαντα ταῦτα δι' ἐμὲ ἤθελον εἶναι ἐν μόνον. Ὡς ἡ σκληρότης, ἡ ὀμαλότης, ἡ ὑγρότης, ἡ ξηρότης, ἡ ῥευστότης, ἡ θερμότης, ἡ ψυχρότης, κτξ, εἶναι ποιότητες. Ὡς ἐν γένει πᾶν ἐκεῖνο, δι' οὗ πληθύνονται τὰ ὀρατά, τὰ ἀκουσά, τὰ ὀσφραυτά, τὰ γευσά, τὰ ἀπτά, ὀνομάζεται Ποιότης.

Συμπέρασμα λοιπὸν ἐντεῦθεν, ὅτι ἅπαντα τὰ ἐπιθετα ὀνόματα παρισῶσιν οὐδὲν ἄλλο, ἢ ποιόν. Οὕτω τὸ λευκός, τὸ μέλας, τὸ ὠραῖος, τὸ ἀσχημος, τὸ εὐήχον, τὸ μελωδικόν, τὸ εὐῶδες, τὸ δυσῶδες, τὸ γλυκὺ, τὸ πικρὸν, τὸ ὀμαλόν, τὸ μαλακόν, τὸ σοφός, τὸ ἀμαθής, τὸ δίκαιος, τὸ ἀδίκος κτξ, εἶναι παρασάτικα ποιότητων. Ὅθεν καὶ ὁ Ἀριστοτέλης εἶπεν, ὅτι ποιότης εἶναι, καθ' ἣν ποιότητες εἶναι λέγονται: ὅ ἐστι καθὸ ἕκαστον διαφέρει ἕκαστου.

136. Δῆλον ὅμως ὅτι μετὰ τῆς ποιότητος συντρέχει ἐνίοτε καὶ ἡ ποσότης πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς τῶν σωμάτων διαφορᾶς. Καθότι ἐπειδὴ καὶ πᾶν πεποιωμένον εἶναι καὶ ὅλον: ὅ ἐστιν ἔχει μέρη, δῆλου, ὅτι ἕκαστον τῶν μερῶν αὐτοῦ θίλει ἔχει διαφορὰν ἕκαστου μέρους καὶ τοῦ ὅλου. Ποσὸν δὲ λέγεται ἐκεῖνο, ὅπερ δύναται νὰ διαιρεθῆ διχα, καὶ αὐτὸς τὸ ἡμισυ διχα, καὶ οὕτως ἐφεξῆς. Ὡς ὅντος τοῦ ἐνὸς τετάρτου ἄλλου, ἢ τοῦ ἡμίσεος, καὶ τοῦ ἡμίσεος ἄλλου, ἢ τοῦ ὅλου, τὸ μὲν ἐν τέταρτον λέγεται ἕλαττον μὲν τοῦ ἡμίσεος, ἐλάχιστον δὲ τοῦ ὅλου, τὸ δὲ ὅλον μείζον μὲν τοῦ ἡμίσεος, μέγιστον δὲ τοῦ ἐνὸς τετάρτου. Ὡς τὰ ὀνόματα μικρὸν, μέγας, μείζων, ἐλάσσων, κτξ: εἶναι παρασάτικα ποσότητος, πλὴν

ποσότητος πεποιωμένης καὶ τρόπον τινα ἐπίθετα τῶν ἐπιθέτων. Καθότι λέγων τις ὅτι οὗτος ὁ λίθος εἶναι μείζων ἐκεῖνου, οὗτος λέγει οὐδὲν ἄλλο, ἢ ὅτι οὗτος περιέχει μῦρια καὶ πόρους πλείονας, ἢ ἐκεῖνός, πλὴν ἐν ταυτῷ ἔτι διαφέρουσιν ἑκάτεροι καὶ κατὰ τὸ χρῶμα, σχῆμα, κτξ.

137. Διαιροῦνται ὁμοίως, ὡς φθάσαντες τοῦτο εἰρημέν (48), αἱ ποιότητες εἰς γενικὰς ἢ οὐσιώδεις καὶ εἰς μερικὰς. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ αἱ γενικαὶ ἢ οὐσιώδεις ποιότητες, τουτέστιν ἡ ἔκτασις, ἡ ἀδράνεια, κτξ, ὡς εἰς ἅπαντα τὰ σώματα εὐρισκόμενα ἐμποιοῦσιν οὐδεμίαν διάκρισιν εἰς αὐτὰ, ὅπερ δηλονότι εἶναι ἴδιον τῆς ποιότητος (135) ἐπύμενον εἶναι ἡ ἔκτασις, ἡ ἀδράνεια, κτξ, νὰ μὴν ἦναι τῷ ὄντι ποιότητες, ἀλλ' ἄλλο τι, ἐκτὸς μόνου ἂν θέλῃσῃ τις νὰ δώσῃ εἰς αὐτὰς τὸ τοιοῦτον ὄνομα, διότι ἐμποιοῦσι διάκρισιν εἰς τὰ σώματα ὡς πρὸς τὰ μὴ σώματα, εἴτε τὰ μὴ ὄντα, ὅπερ τῷ ὄντι εἶναι βίαιον.

138. Ἐτι ὑποδιαιροῦνται αἱ ποιότητες ὑπὸ τῶν μεταφυσικῶν εἰς τέσσαρα εἶδη: εἰς ἐμφύτους, εἰς παθητικὰς, εἰς ἐπιπολαίους, καὶ εἰς ἐπεισάκτους.

Καὶ ἐμφύτους μὲν ποιότητας ὀνομάζουσιν οὗτοι τὰς ιδιότητας τῶν σωμάτων: τουτέστι τὰς ἐνεργητικὰς καὶ παθητικὰς δυνάμεις. Καὶ τοιαῦται εἶναι τῆς μὲν ψυχῆς ὀνοῦς καὶ ἡ βούλησις, τῶν δὲ σωμάτων τοῦ μὲν μαγνήτου ἡ ἔλξις, τοῦ δὲ πυρός τὸ καίειν, τοῦ δ' ἀδάμαντος ἡ σκληρότης: εἴτε ἡ δύναμις τοῦ μὴ πάσχειν, κτξ. Εἶδος βέβαια τῶν τοιούτων εἶναι καὶ αἱ τῶν σωμάτων ἀτονίαι, ὡς ἡ ἀμβλυωπία δηλ. ἡ ἀσθένεια, κτξ.